

MENNESKERETTIGHEDER

En fri borger i et demokratisk samfund har en lang række rettigheder, men hvad sker der, når man havner i statens varetægt og bliver berøvet sin frihed i et fængsel? Mister man sine menneskerettigheder?

Højesteret i Virginia i USA beskrev i 1871 ganske enkelt fanger som "statens slaver", men i tiden efter 1948, hvor FN's Menneskerettighedskonvention blev formuleret, er flertallet af vestlige lande blevet enige om, at frihedsberøvede bør beholde de fleste af deres rettigheder. Men spørgsmålet om fangernes rettigheder er stadig kontroversielt, ikke mindst fordi det hænger uløseligt sammen med ofrets rettigheder og vores allesammens retsfølelse.

ISOLATION FØR

Det moderne fængselsvæsen blev etableret i Amerika og Europa i 1800-tallet. Hér opførte man nye fængsler ud fra forestillingen om, at isolation kunne bruges som et redskab til at forbedre kriminelle. Også i Danmark reformerede man, stærkt inspireret af Amerika, fængselsvæsenet efter isolationsprincippet. I Horsens Straffeanstalt, der åbnede i 1853, sad fangerne i enecelle om natten, men arbejdede i fællesskab om dagen, dog under en streng tavshedsregel. I Vridsløselille Straffeanstalt, der åbnede i 1859, var fangerne i isolation under hele afsoningen og havde næsten ingen kontakt med andre mennesker. Med fængselsreformen i 1930 skiftede brugen af isolation fra at være en del af dommen til at være en disciplinærstraf.

"Da vi ansee Fangernes Isolering som et væsentlig Middel til deres Forbedring, finde vi det hensigtsmæssigt, at der opføres Forbedringshuse efter det fuldstændige Isoleringssystem."

Kongelig resolution, 1842.

Horsens Straffeanstalts forbedringsafdeling, hvor fangerne sad i total isolation.

DE FØRSTE FANGER I VRIDSLØSELILLE

Fangerne i Vridsløselille sad i total isolation, men erfaringen viste hurtigt, at isolationen gav fysiske og psykiske skader. Henrik Nielsen, en 18-årig tjenestekarl, blev indsat i fængslet i 1866. Ved indsættelsen blev han beskrevet som sund og rask, men efter halvandet år i isolation, begyndte han at lide af hallucinationer, angst og paranoia. Nielsen blev overflyttet til et sindsygehospital, hvor han hurtigt fik det bedre. Fange nr. F.374 døde i fængslet. Den 19-årige bagerlærling blev indsat i fængslet i 1880. 30. september samme år, blev han fundet hængt i sin celle. Forinden havde han skrevet et par afskedsord på sin celletavle.

”Jeg hængte mig at den Grund, at jeg ikke havde nogen tanke om at blive et bedre Menneske. Det er sidste Gang jeg holder Fødselsdag i denne Verden. Nu vil jeg slutte de Par Ord, som jeg har skrevet.”

Fange nr. 374, Fængselsvæsenets beretning, 1878 -1883.

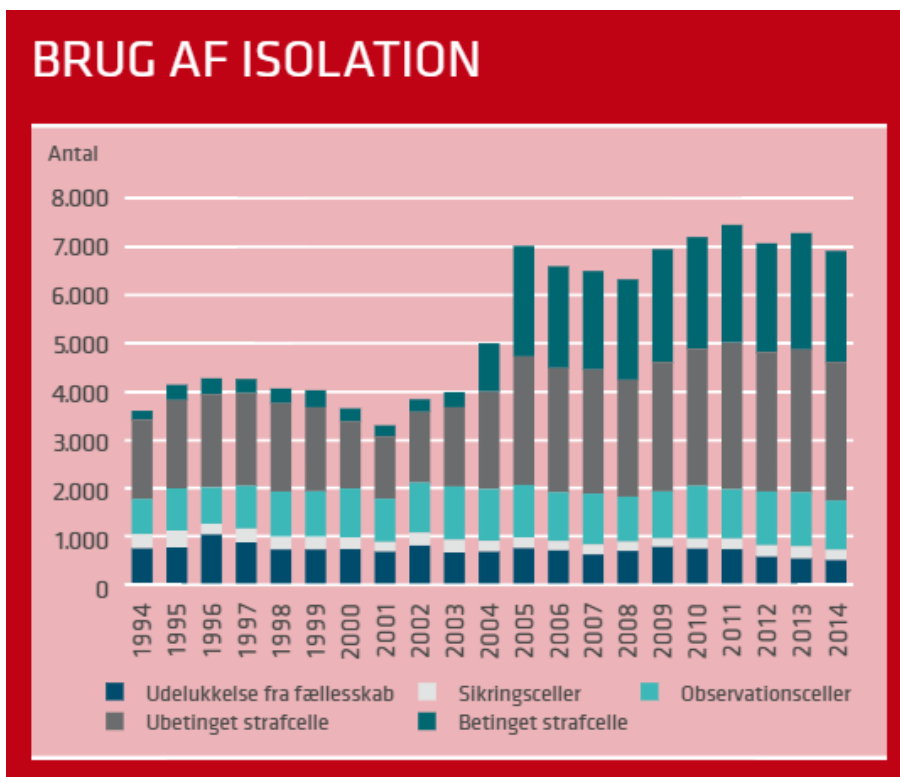
Fange iført den maske fangerne bar, når de skulle transporteres rundt i Vridsløselille Straffeanstalt.

ISOLATION NU

I dag benyttes isolation bl.a. som disciplinærstraf, i forbindelse med varetægtsfængsling eller som forebyggende indgreb f.eks. for at forhindre undvigelse. Isolation er kendetegnet ved, at fanger tilbringer 22-24 timer af døgnet alene i en celle. Manglen på social kontakt påvirker den mentale sundhed og kan medføre alvorlige psykiske skader. Undersøgelser viser bl.a., at der er en højere forekomst af selvbeskadigelse og selvmord på isolationsafdelinger, end på andre celleafdelinger. Europarådets Torturkomité anbefaler at isolation kun bruges i særlige tilfælde. I Danmark er isolation en af de redskaber fængslet bruger for at sikre, at fangerne overholder fængslets regler.

“Solitary confinement should only be imposed in exceptional circumstances, as a last resort and for the shortest possible time.”

Europarådets Torturkomité, 2011.

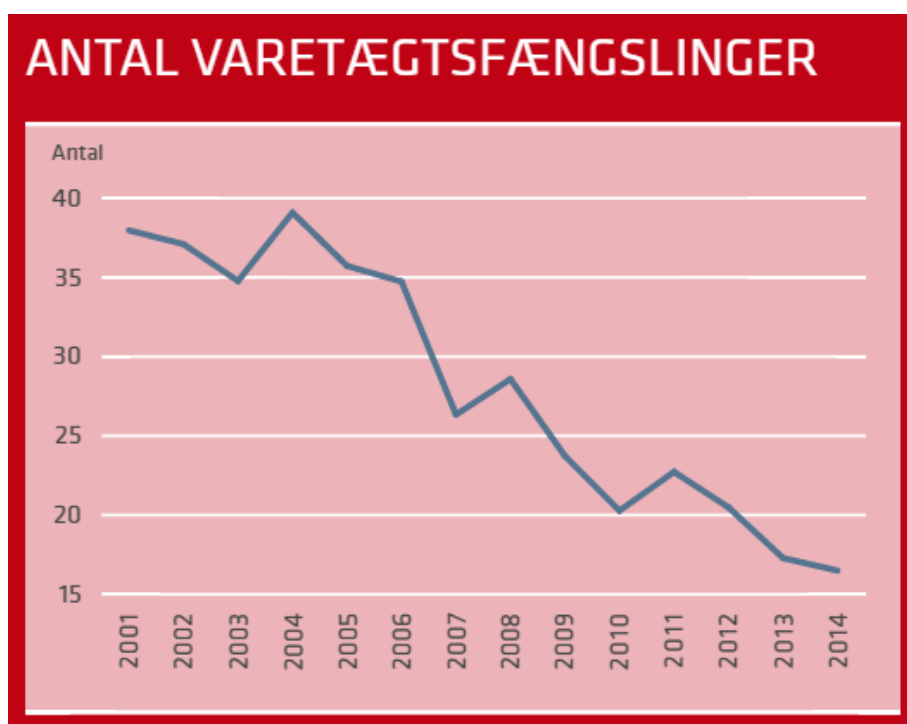
Brugen af isolation i alle danske fængsler og arresthuse fra 1994 til 2014. Kriminalforsorgens statistik.

VARETÆGTSFÆNGSLING

Varetægtsfængsling er et indgreb over for personer, der mistænkes for at have overtrådt loven. For at forhindre, at den arresterede fjerner beviser, påvirker vidner eller på anden måde forstyrrer efterforskningen, kan man blive placeret i isolation. Varetægtsfængslingen fastsættes for højst fire uger ad gangen, men kan løbende forlænges. Europarådets og FN's Torturkomité har fremsat kritik mod Danmarks brug af isolation under varetægtsfængsling. Antallet har dog været markant faldende over en længere årrække. I 1983 blev der således placeret 1.936 arrestanter i denne form for isolation, mod 36 personer i 2014.

”Varetægtsfængsling i isolation sammenlignet med ikke-isolation indebærer en belastning og risiko for forstyrrelse af det psykiske helbred.”

Isolationsundersøgelsen, 1994.

Antallet af afsluttede varetægtsfængslinger i isolation fra 2001 til 2014. Justitsministeriets Forskningskontor.

PETER ROHDE

Den danske statsborger Peter Rohde indgav i 2001 en klage til menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg. Rohde anklagede Danmark for brud på artikel 3 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Tilbage i 1994 var Rohde blevet anholdt for narkotikasmugling. I forbindelse med efterforskningen, sad han varetægtsfængslet i 17 måneder, hvoraf over 11 måneder var i isolation. Rohde udviklede en sindssygdom, der var direkte forårsaget af isolationen, og han fik senere tildelt erstatning fra Højesteret. Menneskerettighedsdomstolen valgte i 2005 at frikende Danmark for tortur. Tre ud af de syv dommere fandt dog den danske stat skyldig.

”Ingen må underkastes tortur og ej heller umenneskelighed eller vanærende behandling eller straf.”

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 3.

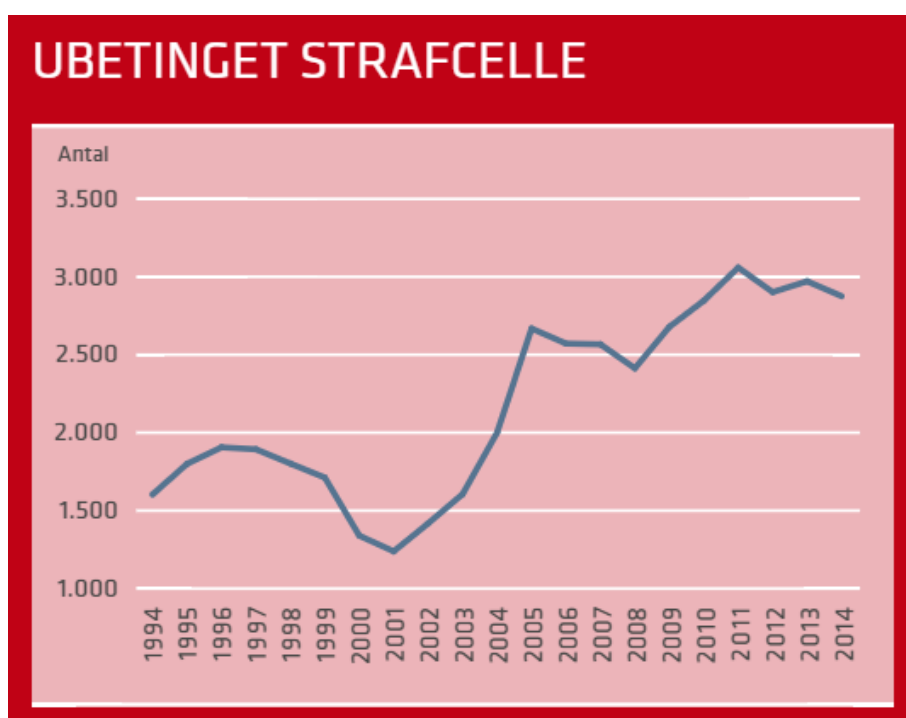
Peter Rohde ønskede erstatning efter at have siddet 11 måneder i isolation.

DISCIPLINÆRSTRAF

Kriminalforsorgen kan idømme fanger disciplinærstraffe, hvis de overtræder fængslets regler ved f.eks. at udøve vold, indtage alkohol eller euforiserende stoffer. Straffen afhænger af overtrædelsens art og omfang, men kan svinge fra en bøde til en ubetinget strafcelle. I straffcellen sidder fangen isoleret i op til 28 dage. Brugen af straffceller er steget markant siden årtusindeskiftet. Stigningen er bl.a. et resultat af den "nul-tolerance politik" mod narkotika, som regeringen indførte i 2004, der har skærpet brugen af disciplinærstraffe. FN's Torturkomité kritiserer udviklingen i sin rapport fra 2016 og anbefaler, at Danmark ændrer reglerne, så straffcelle kun er tilladt i op til 15 dage.

"The State party should bring its legislation and practice on solitary confinement into line with international standards, by: Limiting the length of solitary confinement to a maximum of 15 days."

FN's Torturkomité, 2016.

Brugen af ubetinget straffcelle i alle danske fængsler og arresthuse fra 1994 til 2014. Kriminalforsorgens statistik.

MOZART LINDBERG

Mozart Lindberg blev i 1903 indsat med en dom på 16 år for røveri og mordforsøg. Lindberg havde svært ved at indordne sig fængslets regler, og han blev idømt flere disciplinærstraffe. Alene i foråret 1904 fik han tildelt to forskellige former for korporlig afstraffelse. Først 15 slag kat for groft respektstridigt forhold. Senere 9 slag rotting for groft brud på fængselsordenen. Kat og rotting er prygleredskaber. En rotting er en form for spanskør, og katten er et tovværk med flere ender, hvorpå der er slået knuder, så slagenes kraft forstærkes. Lindberg blev løsladt i januar 1920. Samme år blev anvendelsen af korporlig afstraffelse afskaffet i Horsens Straffeanstalt.

”Forrige Straf af Kat [gjorde] ikke den Virkning, som var ventet. Fangen havde ladet Ytringer falde om, at Rottingstraffen var virksommere og den begaaede Forseelse ansaa bedst forebygget mod Gentagelse ved Anvendelse af netop det Straffemiddel, som Fangen synes at frygte mest.”

Forhørsprotokol, 1904.

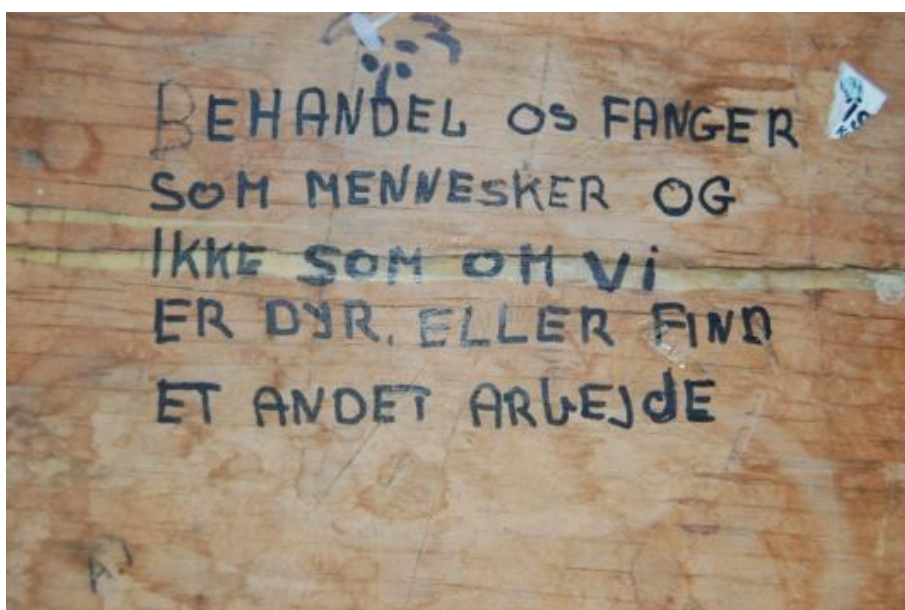
Fangefotografi af Mozart Lindberg.

RET TIL FAMILIE- OG PRIVATLIV

Den enkelte borgers familie- og privatliv er beskyttet i Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 8. Konventionen er også gældende for mennesker, der sidder i fængsel. Det betyder bl.a., at fangens celle bør respekteres som borgerens hjem. Selve frihedsberøvelsen, og fængslets ønske om at skabe orden og sikkerhed, fører ikke desto mindre til begrænsninger i fangens privatliv. F.eks. har de ansatte ret til at ransage og undersøge, hvilke genstande fangen har i cellen og kan i en række sammenhænge placere den indsatte i en isolationscelle. Det er i dag anerkendt, at man ved at respektere retten til familie- og privatliv, kan afbøde frihedsberøvelsen skadelige virkninger. F.eks. ved at fangen kan opretholde en nogenlunde fungerende kontakt til sin familie.

”Enhver har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance.”

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 8.

Graffiti skrevet på arbejdsbord i arrestafdelingen i Statsfængslet i Horsens.

YTRINGSFRIHED

Fangernes ytringsfrihed er beskyttet af artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. I Danmark, er fangernes ret til, at udtale sig til pressen og udgive fangeblade, desuden sikret af Straffuldbyrdsloven. Kriminalforsorgen kan dog foretage forskellige indgreb i fangernes ytringsfrihed. F.eks. ved at forbyde offentliggørelsen af bestemte artikler i fangebladet eller stille krav om sløring af ansigt og stemme i tv-interviews. Når Kriminalforsorgen foretager disse indgreb, kan det være af sikkerhedsmæssige hensyn, for at beskytte ofret, eller fordi indholdet krænker retsfølelsen.

”Enhver har ret til ytringsfrihed. Denne ret omfatter meningsfrihed og frihed til at give eller modtage meddelelser eller tanker, den indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til grænser.”

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 10.

Forside af fangebladet Rebstigen. Udgivet af fangerne i Statsfængslet i Horsens i december 1978.

REBSTIGEN

I Statsfængslet i Horsens udgav fangerne i perioden 1969 – 1982 fangebladet Rebstigen. Bladet udkom første gang i oktober 1969, og det var fangerne selv der skrev, redigerede og trykte bladet. Men alle, både inden og uden for fængslet, kunne bidrage med indlæg. Rebstigen bestod af en blanding af artikler, debatindlæg og servicemeddelelser. Det blev omdelt til fanger og personale i fængslet, men kunne også sendes til personer uden for murerne. Udover at lette den interne kommunikation i fængslet, var det initiativtagernes ønske, at skabe et talerør for fængslets fanger. I Rebstigen havde fangerne mulighed for, at udtrykke deres holdninger og præge den aktuelle samfundsdebat om strafformer og fængselsforhold.

”Vi sidder i et fængsel og har kritiske meninger. Vi skal være glade for, at vi i det hele taget kan lave sådan et blad. Jeg synes det er fantastisk. Det viser, at vi lever i et land, der er værd at leve i.”

Morten Kjær, Redaktør af fangebladet Rebstigen.

Rebstigens redaktionscelle i Statsfængslet i Horsens.

OFRENES RETTIGHEDER

Nogle fanger sidder i fængsel, fordi de har forvoldt andre mennesker skade eller tab. De mennesker, der har været ofre for en forbrydelse og måske har lidt fysisk eller psykisk overlast, har en række rettigheder, som Kriminalforsorgen skal forholde sig til. Det drejer sig bl.a. om at udvise respekt for ofrenes sikkerhed, værdighed, familie- og privatliv. For at beskytte ofret, kan fængselspersonalet gøre indgreb i fangens ret til brevveksling, telefonering og kontakt med medier. Kriminalforsorgen skal derved gå en balancegang mellem på den ene side, at sikre fangens ret til at ytre sig og have kontakt med omverdenen og på den anden side sørge for, at ofret ikke føler sig forulempet eller generet.

”Kriminalforsorgen skal tage hensyn til den almindelige retsfølelse i samfundet og hos ofrene for kriminalitet.”

Kriminalforsorgens principprogram, 1993.

Sygebetjent Brendstrup blev 2. maj 1892 udsat for mordforsøg af fange nr. 45.

MARLENE DUUS & CLAUS MEYER

Kokken Claus Meyer afholdte i 2012 en madskole for fangerne i Vridsløselille Statsfængsel. Madskolen var tænkt som resocialiseringsprojekt og blev samtidigt filmet til DR1. En af deltagerne, der senere fik en læreplads hos Claus Meyer, sad fængslet for et yderst brutalt overfald på sin ekskæreste, der nær havde kostet hende livet. Programmet gav anledning til en offentlig debat mellem gerningsmandens offer Marlene Duus og Claus Meyer. Debatten satte spørgsmålstejn ved den måde, vi behandler ofre og gerningsmænd. Som et resultat vedtog Folketinget den såkaldte offerpakke i juni 2012.

”Kære Claus Meyer. Tænker du mon på, at når der er en voldsmand, er der også et offer et sted? Jeg kan ikke finde trøst og ro i et land, hvor man på den måde varetager gerningsmandens interesse. Resocialisering skal ske uden at trampe på og ydmyge ofrene.”

Marlene Duus’ kronik i Politiken, 20. feb. 2012.

”Den indsats jeg gør i forhold til mennesker, der har begået kriminalitet, gør jeg først og fremmest for at forhindre ny kriminalitet. For at forhindre, at der bliver flere ofre.”

Claus Meyers facebook-indlæg, 21. feb. 2012.

NORMALISERINGSPRINCIPPET

Normaliseringsprincippet er en af grundpillerne i den danske kriminalforsorg. Princippet blev indført med straffereformen i 1973, og den anerkender fangernes ret til at udøve deres borgerlige rettigheder. Selve indespærringen anses som straf nok i sig selv, og fangerne skal derfor have de samme muligheder som andre borgere, i det omfang det er muligt. Som f.eks. adgang til uddannelse, arbejde og kultur- og fritidsaktiviteter. Kriminalforsorgen har siden forsøgt at indrette fangernes hverdag, så den minder mest muligt om hverdagen uden for murerne. Erfaringer har vist, at normaliseringen kan mindske fangernes aggression og apati og samtidigt gøre overgangen fra fangenskab til frihed nemmere.

”De indsatte har adgang til at udøve deres almindelige borgerlige rettigheder i det omfang, frihedsberøvelsen ikke i sig selv afskærer dem herfra.”

Straffelovsreform 1973.

Statsfængslet i Horsens blev i 1970'erne indrettet, så fangerne havde adgang til forskellige fritidsaktiviteter, som f.eks. billard.

DE EUROPÆISKE FÆNGSELSREGLER

De Europæiske Fængselsregler blev vedtaget i 2006. Reglerne beskytter fangers borgerlige og politiske rettigheder.

5 af De Europæiske Fængselsreglers ni grundlæggende principper:

- 1. Alle frihedsberøvede personer skal behandles med respekt for deres menneskerettigheder.**
- 2. Frihedsberøvede personer bevarer alle rettigheder, der ikke lovligt er frataget dem ved den afgørelse, hvorved de blev dømt eller varetægtsfængslet.**
- 3. De begrænsninger, der pålægges frihedsberøvede personer, skal være så få og små som muligt og skal stå i rimeligt forhold til det lovlige formål, hvormed de er pålagt.**
- 4. Fængselsophold, der krænker de indsattes menneskerettigheder, kan ikke retfærdiggøres af manglende ressourcer.**
- 5. Hverdagen i fængsel skal ligne de positive sider af livet i samfundet mest muligt.**